

**IDENTIFIKACIJA NADARENOSTI U NASTAVNOM PROCESU
PREDMETA LIKOVNA KULTURA**

**GIFTEDNESS IDENTIFICATION IN TEACHING PROCESS OF
VISUAL ART**

Sažetak

Krucijalni zadatak današnjeg osnovnoškolskog obrazovanja je formiranje kreativne, samouvjerene ličnosti bez koje nema napretka u društvu. Kvalitetan nastavni proces može se provoditi samo u poticajnoj atmosferi i u dobrom interaktivnom odnosu između svih sudionika. Nastava je organizirana za grupu učenika prema uzrastu s naglaskom na individualizaciji koja je od vitalnog značaja za harmoničan razvoj svakog djeteta. Zbog toga treba posvetiti više pažnje osposobljavanju nastavnog kadra kako bi nastavni proces, odgoj i obrazovanje u većoj mjeri postali pedagoški odnos s ciljem otkrivanja i izgradnje učenikove ličnosti. Zato je nastavnike, pa i roditelje, potrebno stručno educirati o tome šta je to nadarenost, kako se ispoljava i kako je identificiramo. Rad se bavi kompleksnom problematikom nadarenosti kako bi se taj fenomen rasvijetlio u svim svojim složenim segmentima. Posebna pažnja posvećena je specifičnoj nadarenosti – likovnom talentu. Nastava predmeta likovna kultura ima dobre uvjete za diferencirani i individualizirani pristup učeniku. Stoga omogućava, relativno lako, pristup svakom, pa i nadarenom, učeniku i to na način koji mu najbolje odgovara i najpoticajnije utječe na njegov pozitivan razvoj i autonomiju ličnosti, na njegovo osamostaljivanje i slobodu, kao najvažniji cilj odgoja i obrazovanja.

Ključne riječi: nadarenost, likovna kultura, talent, kreativnost, sposobnosti

Summary

Crucial aim of elementary education is to form a creative, self – confident personality necessary for the advance of a society. A good quality teaching process can only be realised in an encouraging atmosphere and a good interactive relationship among all the participants. Classes are organized for a group of students according to their age with a stress on the individualization, which is of a vital importance for a harmonized development of each child. For that reason more

attention should be paid to better preparing teaching staff so that teaching process, raising and education become largely pedagogical relationship in recognizing and building students' personality. Both teachers and parents should professionally be introduced with the idea of what giftedness is and how it is expressed and recognized. This paper deals with a complex range of issues of giftedness and how this phenomenon should be lightened up in all its segments. Special attention was paid to a specific giftedness – visual art giftedness. Visual art classes have good conditions for differentiation and individual approach to each student, thus giving the opportunity, quite easily, to each one, including the talented ones, in the best suitable way to influence the most important aim of education: the development of a free, independent personality.

Key words: *giftedness, visual art, talent, creativity, ability.*

Uvod

Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji BiH polazi od suvremenih programskih ciljeva i sadržaja koji su prilagođeni tjelesnim, kognitivnim, emocionalnim i duhovnim sposobnostima djece odnosno njihovim potrebama i interesima. Pored odgoja i obrazovanja, jedan od ključnih zadataka današnje suvremene škole je i razvijanje sposobnosti učenika, sa posebnim naglaskom na formiranje kreativne, samouvjerene ličnosti bez koje nema napretka u društvu. Nastavni procesi u osnovnim školama morali bi biti organizirani za svu djecu prema uzrastu s naglaskom na individualizaciji i bavljenju kompletnim djetetom koje se razvija psihološki oslobođeno u dobroj radnoj atmosferi i interakciji s drugim učenicima kao i sa nastavnikom. Kantonalni zakoni o osnovnom odgoju i obrazovanju u Federaciji BiH nalažu realiziranje nastavnog plana i programa koji odgovara psihičkom razvoju i mogućnostima određenog dječijeg uzrasta i daju mogućnost donošenja posebnih planova i programa za izuzetno nadarene učenike.

Dakle, za aktivnije, uspješnije učenike sa posebnim sklonostima i razvijenijim interesima organiziraju se dodatni programi za vannastavne aktivnosti – sekcije, dodatna nastava, organizirane učeničke grupe i drugi slični sadržaji. Teoretska pretpostavka je da takav način rada može zadovoljiti potrebe nadarenih i ambicioznijih učenika. Nadarene i talentirane učenike treba pratiti, poticati da razvijaju dalje svoje potencijale. U praksi često nije tako. Nadareni učenici se, zbog svog specifikuma, ponekad teško uklapaju u vršnjačku populaciju, pa nastavnik i njihova okolina ne

prepoznaju učenički potencijal zbog „neposlušnosti“, neprilagođenosti jednih ili pretjerane skromnosti drugih nadarenih učenika. Zbog toga je nastavnike, pa i roditelje, potrebno stručno educirati o tome šta je to nadarenost, kako se ispoljava i kako je identificiramo.

Predmet *likovna kultura* u okviru razredne nastave ima dobre predispozicije za razvoj cjelokupne ličnosti učenika. Okosnica nastavnog sata su likovni problemi – zadaci, tako da učenici kroz praktičan rad usvajaju osnove likovnog jezika, likovnih tehnika i disciplina, a ujedno njeguju sopstveni likovni izraz, razvijaju maštu, kreativnost i druge sposobnosti. Nastavnici razredne nastave pri korekciji likovnog rada imaju neposredan kontakt sa svojim učenicima, mogu ih bolje upoznati, otkriti njihove sposobnosti i na taj način detektirati i djecu koja se izdvajaju natprosječnim rezultatima. U stručno vođenoj nastavi lako se otkrivaju likovno talentirani učenici. Grgurić i Jakubin o razvijanju dječije kreativnosti kažu:

„Razvijanje likovne kreativnosti treba biti sastavnim dijelom redovnog sata vizualno-likovnog odgoja i obrazovanja, ono ne traži posebne sate niti dodatno vrijeme... Likovne probleme treba pred učenike postavljati problemski, a ne kao gotova likovna rješenja. Provođenjem divergetnog mišljenja izravno utječemo na kreativnu aktivnost, a time na sveukupni stvaralački potencijal učenikov“ (Grgurić i Jakubin 1996:75).

Da bi nastava poticala kreativnost, mora da je vodi stručan, educiran, kreativan i sposoban nastavnik koji uspješno ostvaruje poticajnu atmosferu u odjeljenju i dobar interaktivan odnos s učenikom pojedincem bez obzira na njegove mogućnosti. Danas često čujemo da nastava sputava, guši kreativnost umjesto da je njeguje i razvija. Zbog toga treba posvetiti više pažnje osposobljavanju nastavnog kadra kako bi nastavni proces, odgoj i obrazovanje u većoj mjeri postali pedagoški odnos s ciljem otkrivanja i izgradnje učenikove ličnosti. To je veoma važno i značajno za razvoj mlade osobe pojedinačno, ali i za razvoj cijelog društva čiji napredak i nije moguć bez nadarenih i kreativnih pojedinaca. Likovna kreativnost nije značajna samo za svijet umjetnosti nego i za društvo uopće i ne treba je posmatrati izolirano, već u kontekstu svakodnevnog života. Moderan čovjek je u sve većoj sprezi sa suvremenom tehnologijom koja radikalno mijenja način življenja. Današnja komunikacija sve više se odvija vizualnim putem, u čemu se kreativnost i estetske vrijednosti jače ističu. Likovna umjetnost preko arhitekture, primijenjene likovne umjetnosti, pogotovo industrijskog i grafičkog dizajna, duboko je integrirana u život modernog društva u cjelini. Danas, kad se pred modernog čovjeka stavljaju sve veći izazovi, likovna

umjetnost je više nego ikad neraskidivo prisutna u svim porama življenja. Zbog toga bi obrazovanje trebalo usmjeriti na prepoznavanje i razvijanje kreativnog potencijala svakog učenika. U cilju edukacije nastavnika, a i roditelja, treba razlučiti i definirati srodne pojmove: kreativnost, nadarenost i talent.

Pojmovno određenje nadarenosti i talenta

Ozbiljnija istraživanja nadarenosti, ističe Đorđević (1998), počinju dosta kasno, tridesetih godina dvadesetog stoljeća. Na početku se nadarenost povezivala sa visokim koeficijentom inteligencije koja je obično utvrđivana verbalnim testovima. Različiti autori imali su različita mjerila, najčešći IQ bio je 140 i više. Dakle, visok nivo intelektualnih sposobnosti smatran je uvjetom nadarenosti pošto pokazuje visoki stupanj apstraktne inteligencije (Cvetković Lay i Sekulić Majurec 1998). Kasnija istraživanja povezivala su nadarenost s drugim sposobnostima kao što su: opća kreativna sposobnost i produktivno-kreativna sposobnost, te sa skupinom specifičnih sposobnosti: osobine ličnosti i efikasna okolina. Prema Korenu (2012), određenju pojma nadarenosti pristupa se iz različitih kriterija. Jedan od njih je natprosječan genetski potencijal (izrazito razvijene intelektualne sposobnosti među kojima je bitna i kreativnost koja se određuje po postignuću). Sljedeći kriterij uvažava odgovarajuće osobine ličnosti – temperament, karakter, upornost, samopouzdanje, sustav ličnosti (moralne vrijednosti). Pored navedenih kriterija jednako je važna i povoljna društvena klima, dobro materijalno stanje, edukativna potpora od njihovog djetinjstva do profesionalnog razvoja. Danas se prave razlike i prema oblastima nadarenosti: opće intelektualne sposobnosti, kreativne sposobnosti, akademske sposobnosti kao što su: jezik, egzaktne i prirodne nauke, socijalne sposobnosti, psihomotorne sposobnosti, umjetničke sposobnosti i dr. Nadarenost se može manifestirati u različitim oblastima i zbog toga ju je teško jednoznačno definirati.

Suvremene definicije nadarenosti obuhvataju nekoliko oblasti. Đorđević (1998) navodi kako Gallagher (1976) tvrdi da je nadareni pojedinac sposoban za visoka postignuća ili ima potencijalne sposobnosti u nekim od sljedećih oblasti:

1. općoj intelektualnoj oblasti,
2. specijalnim akademskim oblastima,
3. kreativnom ili produktivnom mišljenju,

4. sposobnosti za vođstvo,
5. vizualnim i drugim umjetnostima i
6. psihomotornim sposobnostima.

Renzulli (1978), kako navodi u svom radu Altaras (2006), nadarenost objašnjava koncepcijom tri prstena. Nadarenost je rezultat interakcije triju osnovnih skupina osobina: iznadprosječne opće ili specifične sposobnosti, visoke usmjerenosti na zadatak i izrazito razvijene kreativnosti. Prema Renzulliju, nadarenost je stanje koje se kod nekih pojedinaca može razviti ako dođe do odgovarajuće interakcije između pojedinca, njegove okoline i određenog područja ljudske djelatnosti. On smatra da su nadarena djeca ona koja posjeduju ili su sposobna razviti ovaj skup osobina i primjenjuju ga u bilo kojoj oblasti ljudske djelatnosti. Sve tri skupine jednako su bitne kod određenja nadarenosti, njihov intenzitet i razvoj nije isti jer na njih utječu brojne karakteristike. Za razliku od kreativnosti i motivacije, sposobnosti su najmanje podložne promjeni. Renzulli, također, razlikuje dvije vrste nadarenosti: školsku ili testovnu nadarenost i takozvanu kreativno-produktivnu nadarenost. Razrađujući svoje teorije, Renzulli sve više uključuje i ostale komponente nadarenosti i širi svoju koncepciju uvodeći još šest faktora koji doprinose ostvarenju nadarenosti, a to su:

- optimizam,
- hrabrost,
- zaljubljenost (apsorbiranost i strast),
- osjetljivost za ljudske potrebe,
- fizička i mentalna energija i
- vizija.

Renzulli zaključuje da su nadarena djeca ona koja posjeduju ili su sposobna da razviju kompozitni skup osobina i primjenjuju ih u bilo kojoj potencijalno vrijednoj oblasti ljudske djelatnosti.

Slično definira i Ivan Koren (1971: 344-345):

„Nadarenost je svojevrsan sklop osobina koje omogućavaju pojedincu da na produktivan ili reproduktivan način postiže dosljedno izrazito iznadprosječan uradak u jednoj ili više oblasti ljudskih djelatnosti, a uvjetovana je visokim stupnjem razvitka pojedinih sposobnosti odnosno njihovih kompozicija i povoljnom unutarnjom i vanjskom stimulacijom.“

Pojednostavljeno, možemo reći da je nadarenost izuzetna natprosječnost u jednom ili više područja sposobnosti. Pojedince koji imaju jednu ili više natprosječno razvijenih sposobnosti obično smatramo nadarenima u toj sposobnosti.

Uz pojam *nadarenost* obično se veže i pojam *talent* i mnogi autori taj pojam i određuju u korelaciji sa izrazom *nadarenost*. Postoje različita shvatanja tog pojma. Prema jednima, riječ *talent* obično vezujemo za pojedince koji postižu uspjehe u oblastima kojima se bave, za razliku od nadarenosti koja više podrazumijeva izuzetno razvijene intelektualne sposobnosti koje ne moraju uroditi plodom (Cvetković Lay i Sekulić Majurec 1998). Stoga se značenje pojma *talent* odnosi na ono što danas nazivamo manifestirana nadarenost – ona koja daje rezultate, za razliku od potencijalne nadarenosti – koja podrazumijeva samo sposobnosti (Huzjak 2006). Nadarenost u tom smislu možemo smatrati potencijalom, a talenat produktivnom nadarenošću. Drugi pojam *talent* vežu isključivo za naslijeđenu natprosječno razvijenu sposobnost u specifičnim područjima, naprimjer, u likovnim umjetnostima, muzici, sportu, matematici i slično (Koren 2012). Oni razlikuju opću nadarenost koja obuhvata širok raspon intelektualnih sposobnosti i specifičnu nadarenost, odnosno talent koji se vezuje za jedno područje.

Prema Altarasu (2006), američki psiholog Howard Gardner razvio je teoriju „višestruke inteligencije“ koja u suštini klasificira osam sposobnosti koje, ako su izuzetno razvijene, možemo smatrati talentima:

1. verbalno-lingvistička inteligencija,
2. logičko-matematička inteligencija,
3. vizualno-spacijalna inteligencija,
4. muzičko-ritmička inteligencija,
5. tjelesno-kinetička inteligencija,
6. prirodnjačka inteligencija,
7. intrapersonalna inteligencija,
8. interpersonalna inteligencija.

Prema Gardneru, ovih osam tipova sposobnosti imaju isti status bez obzira da li za njih koristimo naziv inteligencije ili talenti. On smatra da svaka osoba ima jedinstvenu kombinaciju ovih sposobnosti koje se javljaju u različitim intenzitetima (Altaras 2006). Nadarenost se, prema njegovom shvatanju, može javiti u bilo kojoj oblasti. Te sposobnosti je moguće njegovati, razvijati na različite načine. Gardnerova definicija nadarenosti glasi:

„Nadarenost je pojava ranog ili ranije razvijenog biopsihološkog potencijala u domenima neke kulture. Osoba koja brzo napreduje, koja obećava u nekoj raspoloživoj oblasti delovanja, zavređuje epitet *nadarena*“ (Altaras 2006: 22).

Pojmovno određenje kreativnosti

Kreativnost je jedna od bitnijih odrednica nadarenosti. Ona je, dakle, područje u kojem se nadarena djeca uvijek ističu i lako prepoznaju jer rade drugačije, bolje, brže, više i uspješnije od svojih vršnjaka (Cvetković Lay i Sekulić Majurec 1998). Najčešće se kreativnost definira kao sposobnost davanja novih ideja. Pod pojmom *kreativnost* označavaju se mentalni procesi koji dovode do novih rješenja, ideja, zamisli, umjetničkih formi, teorija i rezultata koji su jedinstveni i novi. Prema Stevanoviću (1997), Ellis Paul Torrance smatra da je kreativnost proces otkrivanja problema ili nepotpunih informacija, formiranje ideja ili pretpostavki i saopćavanje otkrivenih rezultata. To je otkrivanje novih postupaka, napuštanje uhodanih puteva, istraživanje nepoznatog.

Rasvjetljavanju fenomena kreativnosti najveći doprinos dao je J. P. Guilford (Kvaščev 1976) svojom naučnom teorijom – *model strukture intelekta*. Faktore intelekta razvrstao je u tri kategorije:

- prema operaciji ili intelektualnoj aktivnosti na: spoznaju, pamćenje, divergentnu produkciju, konvergentnu produkciju i evaluaciju;
- prema sadržaju ovih operacija na: figurativne, simboličke, semantičke i bihevioralne;
- prema njihovim proizvodima na: jedinice, klase, relacije, sisteme, transformacije i implikacije.

Kombiniranjem intelektualnih operacija s njihovim sadržajima i proizvodima proizlazi 120 različitih faktora od kojih svaki predstavlja jednu potencijalnu intelektualnu sposobnost. Od pet navedenih intelektualnih aktivnosti ili operacija za kreativnost je naročito značajna divergentna produkcija, odnosno stvaranje raznovrsnih ideja iz jedne date informacije. Divergentna produkcija kombinirana s četiri vrste sadržaja i šest vrsta proizvoda rezultira s 24 sposobnosti koje su važne za kreativnost. Primarne osobine ili najznačajniji faktori kreativnosti, prema Guilfordu, su: originalnost, fleksibilnost, fluentnost, elaboracija, osjetljivost za probleme i redefinicija.

Iako je njegova teorija često nailazila na kritike jer je zanemarivala ostale faktore kao što su mašta i druge intelektualne sposobnosti, njegova otkrića i dalje su temelj za proučavanje kreativnosti (Kvašček 1976).

Identifikacija nadarenih učenika

Pod pojmom *identifikacija* podrazumijevamo stručno prepoznavanje nadarenih učenika prema osobinama njihove ličnosti i prema produktima. To je individualizirani pristup učeniku pri kojem se u potpunosti prihvata ličnost učenika. Identifikacija nadarenih učenika, u biti, može se provoditi na dva načina: metodama testiranja i metodama procjenjivanja. Metode testiranja podrazumijevaju upotrebu standardiziranih i baždarenih mjernih instrumenata koji primjenjuju osposobljeni stručnjaci. Drugi način je metoda procjenjivanja kojom se izravno procjenjuje razvijenost određenih osobina učenika (sposobnosti, crte ličnosti, interesi, motivacija i slično) ili se identifikacija vrši preko procjenjivanja učeničkih produkata (crtež, slika, tehnički patent, interpretacije i slično). Najčešće procjenjuju nastavnici, odgajatelji, voditelji klubova i društava pa i roditelji. Bez obzira na stručnost procjenjivača, procjene su često subjektivne i time podložne greškama. Nastavnici i odgajatelji koji imaju višegodišnje iskustvo u radu s djecom u različitim nastavnim i vannastavnim aktivnostima mogu identificirati ambiciozne nadarene učenike sa visokim postignućima, ali isto tako često ne primijete tihe i stidljive nadarene učenike. Većina nastavnika i odgajatelja nije dovoljno educirana i upoznata s ovom kompleksnom problematikom.

Danas većina autora smatra kako je svako dijete jedinstveno, specifično po sposobnostima i osobinama. Otkriti izrazito nadareno dijete nije jednostavno. Pogotovo je to teško u ranom predškolskom uzrastu. Odgajatelji i nastavnici imaju prednost jer posmatraju i upoređuju djecu s njihovim vršnjacima. Nadarena djeca, prema njima, mnoge stvari rade brže, bolje, uspješnije i drugačije od svojih vršnjaka, te imaju i kvalitetnija postignuća (Cvetković Lay i Sekulić Majurec 1998). Nadareno i talentirano dijete lako prepoznaju po ispoljenim rezultatima. Postignuti rezultati su iznad prosjeka, prerastaju djetetovu kronološku dob. Nadarena djeca imaju, smatraju mnogi, veće kognitivne sposobnosti, bolje razumiju kompleksne pojmove, uče brže i radije od svojih vršnjaka, pokazuju veću znatiželju i interes za određena područja, veću kreativnost, sposobnosti produkcije ideja i sposobnosti promatranja stvari iz različitih aspekata. Također govore da nadarena djeca pokazuju veću maštu, znatiželju, zainteresiranost, okupiranost i užitak u

radu. Ona su u oblasti svoje nadarenosti razvijenija od svojih vršnjaka, pokazuju veću motivaciju u savladavanju problema i nastoje raditi na svoj način. Mogu se prepoznati po tipičnom ponašanju i uspješnom i nadahnutom obavljanju zadataka. Prema Đorđević (1998), psiholog Pol Witty (1951) smatra da nadarena djeca imaju sljedeće osobine:

1. elokventnost – širok i precizan vokabular, rana sposobnost korištenja fraza i cijelih rečenica i sposobnost da se ispriča ili reproducira priča,
2. oštra zapažanja i memoriranje informacija o zapaženim stvarima,
3. rani razvoj sposobnosti čitanja, interes i ljubav prema knjigama, a kasnije i uživanje u atlasima, rječnicima, enciklopedijama...,
4. rani interes za datume i sat,
5. velika sposobnost koncentracije,
6. pokazivanje spretnosti i sklonosti ka crtanju, muzici i drugim umjetničkim djelatnostima,
7. rano otkrivanje uzroka i posljedica,
8. razvijanje različitih interesa.

Današnja istraživanja sve više poklanjaju pažnju ličnosti nadarene osobe. Otkrivena su tri spleta teško odvojivih osobina po kojima se nadareni učenici tinejdžerskog uzrasta razlikuju od prosječnih. To su, prije svega:

1. motivacija: intelektualna radoznalost, ambicioznost, veća istrajnost, perfekcionizam (sa pozitivnim i s negativnim aspektima – nezadovoljstvom i pretjeranom samokritičnošću),
2. nezavisnost: socijalna nezavisnost, intelektualna i moralna nezavisnost – nekonformističko mišljenje i zalaganje, dominantno samopouzdanje, ali isto tako i introvertnost i bolje podnošenje samoće,
3. preosjetljivost (psihička preosjetljivost – povišena osjetljivost): podrazumijeva natprosječan intenzitet mentalne i emocionalne aktivnosti, pojačano doživljavanje koje doprinosi razvojnom potencijalu nadarenih; emocionalna, intelektualna, imaginativna, psihomotorna i čulna preosjetljivost (Altaras 2006).

Iz ovoga možemo zaključiti da se kao polazne osnove u identifikaciji i otkrivanju opće ili specifične nadarenosti, odnosno talenta, mogu smatrati produktivna kreativnost, razvijene opće odnosno specifične intelektualne sposobnosti i, dakako, specifične karakteristike učenikove ličnosti. Ako su sve tri karakteristike prisutne, onda je riječ o nadarenom ili talentiranom djetetu. Identifikacija nadarene djece u školi najčešće se mjeri po školskom uspjehu i pokazanim intelektualnim sposobnostima. Često nastavnici

ambicioznog, poslušnog i vrijednog učenika smatraju izuzetno nadarenim, a učenike koji su pretjerano stidljivi, skromni ili s kojima je otežana suradnja zanemaruju. Na taj način izvjestan broj nadarenih učenika ostaje neotkriven, čak se ponekad smatraju problematičnima. Danas se zna da opća nadarenost i specifična nadarenost – talenti ostaju skriveni ako nema dovoljno intelektualnog poticanja. Kada se nastavni proces obavlja rutinski, tada učenici nisu motivirani za rad i učenje, obično rade bez volje, s pola snage ili nikako. U lošoj radnoj atmosferi teško je uočiti učeničke potencijale. Dešava se da školske aktivnosti ne predstavljaju dovoljno velik izazov i time ne privlače nadarene učenike, pogotovo ako je u odjeljenju samo jedan nadareni učenik. Ponekad nadareni učenik ima lošu interakciju s drugim učenicima. Često se takvo dijete povlači i pronalazi druge aktivnosti koje ga više zaokupljaju, u školi postaje manje aktivan i ne postiže uspjeh. Isto tako, dešava se da nadareno dijete ne želi odskakati školskim uspjehom od svojih vršnjaka, pa se ne trudi dovoljno i ne pokazuje da može postići više. Pokatkad su i to razlozi zbog kojih nastavnici ne uspijevaju identificirati sve nadarene učenike.

Psiholog Lewis Terman je u svojim kontrolnim ispitivanjima uočio da nastavnici nisu otkrili 10% učenika čiji je koeficijent inteligencije prelazio 140. U nekim drugim istraživanjima razlike su još veće. Tako u podacima, koje navode Carl L. Pagnato i Jack W. Birch, 1959. godine imamo ovakve rezultate: čak 49,1% nadarenih učenika nastavnici nisu uočili, odnosno identificirali, a 31,4 % djece sa prosječnim rezultatima pogrešno su procijenili kao nadarene učenike (Đorđević 1998). Iz ovakvih i sličnih rezultata istraživanja možemo zaključiti da identificiranje nadarenih i talentiranih učenika nije jednostavno. Nastavnici mogu pogriješiti iz različitih razloga. Prije svega, ne obraćaju pažnju na pravi način na učenike s problemima u ponašanju koji bi mogli biti nadareni. Isto tako, teško uočavaju skrivene – neprimjetne, tihe i stidljive učenike jer ne privlače pažnju na sebe. Takvi nadareni učenici prilagođavaju se djeci sa prosječnim sposobnostima kako bi bili prihvaćeni, iz istih razloga rade samo ono što se od njih očekuje. Nadareni učenici koji dolaze iz drugačijih kulturoloških sredina ponekad se osjećaju odbačeno i neprilagođeno i teže manifestiraju svoju nadarenost. Također, nadareni učenici koji dolaze iz obitelji sa niskim socio-ekonomskim i obrazovnim statusom teže manifestiraju svoju nadarenost. Razlozi mogu biti različiti. Stručna edukacija nastavnika prijeko je potrebna. Educiranjem nastavni kadar ne samo da će biti svjestan ovog kompleksnog problema već će bolje razumjeti potrebe nadarenog ili talentiranog djeteta.

Pored sposobnosti koje nadareni učenik posjeduje, da bi se nadarenost manifestirala kroz nastavu, bitna je njegova osobnost i sigurno potencijalno okruženje. Učenici koji su nadareni imaju razvijenije sposobnosti u jednom ili više područja, pa će te potencijale pokazati zavisno od okruženja, svoje lične motivacije i osobina svoje ličnosti. Sredina u kojoj se učenik odgaja može podizati njegovo samopouzdanje i njegovu motivaciju, razviti njegove sposobnosti, ali isto tako i sputati ih.

Identifikacija nadarenih u nastavnom predmetu likovna kultura

U osnovnoškolskom obrazovanju razredna nastava ima veću mogućnost za otkrivanje nadarenih učenika. Nastavnik razredne nastave više vremena provodi sa svojim učenicima, ima neposredniji kontakt i može bolje upoznati učenika, njegove sposobnosti i interese u različitim nastavnim oblastima. Interakcija s učenicima je veća posebno što suvremena nastava nastoji potencirati doživljajni karakter i učenje kroz igru u svim predmetima kako bi zainteresirala učenike i olakšala podučavanje i učenje. Nastava *likovne kulture* ostvaruje se dobrim dijelom u praktičnom likovnom radu i ima doživljajni karakter u skoro svim segmentima. Igra i doživljaj su prisutni tokom praktičnog rada, ali i prilikom estetskog procjenjivanja učeničkih radova i umjetničkih djela. Nastavnik priprema zadatak, motivira učenike, a realizaciju prepušta svakom učeniku pojedinačno. Na taj način jedan zadatak daje mnoštvo različitih odgovora. Svaki učenik kroz rješavanje postavljenih zadataka vježba, istražuje i pronalazi sopstvene puteve, uživa u procesu rada, savladava različite tehnike i na taj način ne samo da razvija osjećaj za estetske vrijednosti i likovnost, radne navike, upornost i dosljednost nego razvija i svoje kreativne i ostale sposobnosti. Nastava realizirana na taj način ima dobre uvjete za diferencirani i individualizirani pristup učeniku. Može mu omogućiti da radi sa sadržajima na način koji mu najbolje odgovara i najpoticajnije utječe na njegov cjelokupni razvoj. Nastavnik u radnom dijelu nastavnog sata *likovne kulture* pristupa svakom učeniku dajući mu individualne korekcije za njegov rad, potičući ga da prema svojim sposobnostima i senzibilitetu pristupi likovnom problemu, eksperimentira i riješi ga na svoj način. Na taj način može se otkriti likovno nadaren ili talentiran učenik. Likovno talentiran učenik, ako je motiviran, u poređenju sa svojim vršnjacima, radi uspješnije i, što je posebno važno, na drugačiji, originalniji način.

Otkrivanje likovno talentiranih učenika preko njihovih postignuća podrazumijeva educiranog nastavnika koji je i sam izrazito kreativan. Vrednovanje likovnih produkata u sebi nosi dozu subjektivnosti i ovisi o

stručnosti i sudu nastavnika. Zbog toga treba rasvijetliti karakteristike likovne nadarenosti. Kako navodi Čudina-Obradović (1991), tome je najviše doprinio psiholog Norman Maier. Kasniji istraživači su se u svom radu najčešće oslanjali na njegove teorije, razrađujući ih i ne unoseći bitne promjene. On je već 1939. godine izanalizirao i opisao sposobnosti i karakteristike koje omogućuju likovno stvaralaštvo. U njegovom opisu komponenata likovne nadarenosti mogu se naći sva tri elementa: sposobnost, motivacija i kreativnost. To se danas prihvata kao stvaralački sklop karakteristika koje su nužni preduvjet za likovno stvaralaštvo. Njegov sistem osnovnih faktora sačinjavaju prirodu likovne sposobnosti:

- razvijene sposobnosti: perceptivne lakoće, vizualne memorije, ručne vještine i estetske inteligencije,
- motivacija (perzistencija),
- kreativnost odnosno kreativna imaginacija (Čudina-Obradović 1991).

Svaki od navedenih faktora predstavlja složen splet više sposobnosti. Tako vizualno-spacijalna sposobnost u sebi sadrži vizualnu diskriminaciju (zapažanje detalja), vizualnu memoriju, ručnu spretnost i tome možemo pridružiti spacijalnu sposobnost koja je bitna za vajarstvo, arhitekturu, odnosno trodimenzionalno oblikovanje. Ove sposobnosti se mogu razvijati učenjem kroz iskustvo. Motivacija, isto tako, nije jednoznačna. Ona, uz motiviranost i interes, podrazumijeva upornost, snažnu koncentraciju i općenito snažnu ambicioznu ličnost. Uz sve to, osoba mora biti izuzetno kreativna.

Kvašček (1976) navodi kako Bogumil Karlavaris pod pojmom kreativnosti podrazumijeva splet karakteristika intelekta i osobnosti, motivacije, emotivnosti i drugih faktora koji predstavljaju osnovu stvaralaštva, odnosno daju sposobnost povezivanja dosad nepovezanih i na taj način iznalaženja novih rješenja. On (1972) smatra da likovno stvaralaštvo omogućavaju ove sposobnosti: sposobnost opažanja, predstave i likovna iskustva, fantaziju i sposobnosti izražavanja prvenstveno u tehničkom smislu, a potiču sljedeće sposobnosti: apercepcija, posebno likovna (senzitivnost), stvaralačko mišljenje, emocije i senzibilitet izraza.

Psiholog Howard Gardner, također, smatra da su za likovnu kreativnost posebno važni aspekti vizualno-spacijalne sposobnosti, kao što su osjetljivost za kompoziciju, organizaciju i ovladavanje likovnim jezikom koji se razvijaju iskustvom, vježbom i gledanjem stvari drugačije (ispod površine), a kristaliziraju se kao osjećaj za harmoniju, odnos površine, oblika, boje odnosno estetske vrijednosti. Njegova istraživanja su dokazala da se taj

osjećaj ne razvija automatski, ali se može naučiti i razviti kroz rad, čak i kod djece (Čudina-Obradović 1991). Danas se većina autora slaže da su za likovnu nadarenost ili talent najbitnije vizualno-spacijalne sposobnosti koje podrazumijevaju razvijenu vizualnu diskriminaciju, osjećaj za detalje, nijanse, zatim vizualnu memoriju – sposobnost pamćenja, te evociranja slika s tačno reproduciranim detaljima i ručna spretnost – usklađenost ruke i oka. Spacijalne sposobnosti mogu biti, ali ne moraju, povezane sa vizualnim sposobnostima; one predstavljaju osjećaj prostora, te time i rad u trodimenzionalnoj formi. Uz spomenuto, postoji još jedna jednako bitna sposobnost, koja je najteža za proučavanje, a to je sposobnost estetskog procjenjivanja. Ona se najčešće definira kao likovni osjećaj, mogućnost da se prepozna estetska kvaliteta. Gardner smatra da likovnu nadarenost ne možemo u potpunosti razumjeti ako ne uzmemo u obzir ovu sposobnost koja se, prema njemu, razvija radom odnosno učenjem kroz rad. U sposobnosti estetskog procjenjivanja ili u likovni osjećaj (koji podrazumijeva osjetljivost za komponiranje, ovladavanje likovnim jezikom), prema Gardneru, uključeno je i znanje i emocija (Čudina-Obradović 1991).

Na osnovu provedenih različitih analiza likovnih sposobnosti teoretičari su uočili odrednice po kojima se mogu otkriti likovno talentirana djeca. Najčešće su to crtačke sposobnosti koje prevazilaze uzrast u kojem se nalazi dijete. Dobra kompoziciona rješenja, želja da se predstavi dubina prostora, skraćenje, bogatstvo u detaljima – elaboracija rada i kompleksno značenje. Prema Čudini-Obradović (1991): „Vrlo iscrpnu listu (prepoznavanja i identifikacije likovnog talenta) dao je Frank J. Chetelat:

1. pokazuju veći raspon u izboru tema,
2. imaju veći likovni rječnik,
3. likovno su razvijena daleko više od svojih vršnjaka,
4. imaju neobično razvijenu maštu,
5. sposobnija su da prikažu pokret na slici,
6. nadmašuju prosječnu djecu u svjesnom pokušaju grupiranja objekata i ljudi,
7. sposobnija su da postignu suptilnosti u upotrebi boje, kontrasta,
8. svjesna su mogućnosti i ograničenja pojedinih likovnih medija,
9. spremna su da istražuju nove materijale za likovno izražavanje,
10. sposobnija su i spremnija da prošire interes za nove, izazovne teme i sadržaje,
11. totalna percepcija im je više vizualno orijentirana i zapažanje preciznije,
12. sposobnija su za efikasnu interakciju između vizualne opservacije i vizualne memorije,

13. suprotno od prosječnog djeteta koje voli osamljenu likovnu aktivnost, ona traže objašnjenja i poučavanje,
14. osjetljivija su na neobične predmete, oblike i teme i na njih više utječe neobičan pristup umjetnika,
15. pokazuju naročit razvoj u nekoliko pravaca: sposobnost u stvaranju oblika, grupiranja, prikaza pokreta i upotrebe boje,
16. pokazuju veći interes za estetske kvalitete umjetničkog djela kao što su kompozicija, boja i tehnika.“

Likovno talentiranima potrebna je likovna poduka te je važno da se ona započne što ranije. Uz nastavnikovo opažanje, i liste s odrednicama za prepoznavanje likovnog talenta pomažu identifikaciji. Rad s darovitom djecom najčešće započinje utvrđivanjem darovitosti. Nakon toga slijedi individualizirani program primjeren interesima, potrebama i sposobnostima nadarenog učenika. Taj program može biti integriran u redovni program, ali isto tako može se odvijati kroz vannastavne aktivnosti. Ako je u pitanju izrazito talentiran učenik, može se uputiti na sekciju sa starijim uzrastom ili na rad s mentorom (likovni umjetnici i studenti likovne umjetnosti) (Čudina-Obradović 1991).

Zaključak

Krucijalni zadatak današnje škole je razvijanje sposobnosti učenika kroz odgoj i obrazovanje, sa posebnim naglaskom na formiranje kreativne, samouvjerene ličnosti bez koje nema napretka u društvu. Učenik kao individua posjeduje različite intelektualne sposobnosti, karakter i temperament, potječe iz različitih miljea u sociološko-kulturološkom smislu, nosi sa sobom specifikume svog odgoja. Porodično okruženje, obrazovanost roditelja i situiranost je također različita. Stoga otkriti izrazito nadareno dijete nije jednostavno. Pogotovo je to teško u ranom školskom uzrastu. Potencijalna nadarenost, bez dodatne podrške i dobre poticajne školske atmosfere, ne mora se razviti u manifestnu nadarenost. Današnje obrazovanje mora posvetiti više pažnje identifikaciji nadarenih učenika s ciljem da otkrijemo i one učenike koji iz različitih razloga ne manifestiraju svoju nadarenost. Teže je identificirati nadarenost kod učenika sa slabim školskim uspjehom, kod učenika koji potječu iz kulturalno različitih sredina od većine ili učenika koji dolaze iz obitelji sa niskim socio-ekonomskim i obrazovnim statusom. Stručna edukacija nastavnika prijeko je potrebna. U stručno vođenoj nastavi, u dobroj interakciji nastavnika i učenika u grupi i individualno lakše se otkrivaju nadareni i talentirani učenici. Educiranjem

nastavni kadar ne samo da će biti svjestan ovog kompleksnog problema nego će bolje razumjeti potrebe nadarenog ili talentiranog djeteta.

Literatura

1. Altaras, A. (2006) *Darovitost i podbacivanje*, Mali Nemo, Pančevo.
2. Cvetković Lay, J. – A. Sekulić Majurec (1998) *Darovito je, što ću s njim*, Alineja, Zagreb.
3. Čudina-Obradović, M. (1991) *Nadarenost, razumijevanje, prepoznavanje i razvijanje*, Školska knjiga, Zagreb.
4. Đorđević, B. (1998) *Daroviti učenici i (ne)uspeh*, Zajednica učiteljskih fakulteta Srbije, Beograd.
5. Grgurić, N. – M. Jakubin (1996) *Vizualno likovni odgoj i obrazovanje*, Educa, Zagreb.
6. Huzjak, M. (2006) „Darovitost, talent i kreativnost u odgojnom procesu“, *Odgojne znanosti*, Vol. 8, br. 1, 2006, str. 289–300.
7. Koren, I. (1971) *Eksperimentalni doprinos metodici sistematskog identificiranja nadarene omladine*, Republički zavod za zapošljavanje, Zagreb.
8. Koren, I. (2013) „Povijesni osvrt na konceptualizaciju pojave nadarenosti“, *Napredak*, Vol. 154, br. 3 str. 339–361.
9. Kvašček, R. (1976) *Psihologija stvaralaštva*, Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije, Beograd.
10. Sekulić-Majurec, A. (1995) „Darovita djeca i obitelj: istine i zablude“, *Društvena istraživanja*, Vol. 4, br. 4-5, str. 551–561.
11. Stevanović, M. (1997) *Edukacija za stvaralaštvo*, Tonimir, Varaždinske Toplice.